

Димитар ДИМЕСКИ

РЕВОЛУЦИОНЕРНАТА ДЕЈНОСТ НА ПЕРЕ ТОШЕВ ВО БИТОЛСКИОТ ОКРУГ НА МАКЕДОНСКАТА РЕВОЛУЦИОНЕРНА ОРГАНИЗАЦИЈА (1894—1898 г.)

Пере Тошев и Горче Петров, двајцата вршници што никнаа од прилепската средина, спаѓаат во редот на повозрасните припадници на македонската револуционерна илинденска генерација.

Овие две крупни личности на Македонската револуционерна организација (МРО), несомнено го облагородија македонското национално-ослободително движење.

Пере Тошев ја немаше историската среќа да се вброи меѓу основоположниците на МРО, иако, објективно им беше близок по своите желби и намери. За тоа најдобро сведочат неговите обиди за револуционерно организирање во 1889 и 1892/3 година.¹ Оттаму, при првата прилика, без никакво двоумење, се вклучува во првите борбени редови на младата МРО, не изневерувајќи ги нејзините идеали до крајот на својот живот.

Првата етапа од мошне плодната П. Тошева револуционерна организациона дејност е сврзана за Битолскиот округ на МРО (септември 1894 — летото 1898 г.)²

Не случајно Пере Тошев станува прв претседател на Битолскиот окружен комитет на МРО. Тркушто завршеното Ресенско советување на МРО (август 1894 г.) иницирало потрага по авторитетни личности, а Пере Тошев бил токму таква личност со евидентни лични квалитети. За неговиот избор пресудна улога одиграла Д. Груевата доверба. Нивната поизразита идејна блискост датира од заедничкото учителствување во Прилеп во учебната 1892/3 година кога наишле на конзервативни сфаќања кај прилепскиот просветен кадар. Се чини дека отсуството на револуционерна клима во тогашната прилепска конзервативна интелектуална средина ги одвела надвор од При-

1. Д. Димески, Македонското националноослободително движење во Битолскиот вилает (1893—1903), II изд., Скопје, 1982, 132—133.

2. Cf. Д. Димески,

3. Idem, 133

леп.³ Така, Даме Груев во летото 1893 година се нашол во Солун каде станал коректор во печатницата на прилепчанецот Коне Самарџиев, секако, по препорака на Пере Тошев, кој ја вршел истата коректорска должност во пролетта и летото 1892 година.⁴ За тоа, веројатно, придонело и Груевото познанство со Глигор Попев (штура на К. Самарџиев) за време на Груевото учителствување во Прилеп.⁵ И додека Груевиот солунски престој имал историско значење за формирањето на Македонската револуционерна организација на 4 ноември 1893 година, дотогаш П. Тошевото учителствување во Скопје во учебната 1893/4 година се свело само на педагошки резултати.⁶ Не е познато дали за едногодишната разделба П. Тошев писмено комуницирал со Д. Груев,⁷ или пак дали Тошевото префрлање во Битола во наредната учебна 1894/5 година произлегло од Тошевата желба да биде меѓу своите по евентуалното дознавање за формирањето на МРО.⁸ Последново не е во колизија со Г. Петровото тврдење дека „во учебната 1894/5 година по мое настојување и на директорот Наследников П. Тошев бидува преместен од Скопје во Битола“,⁹ бидејќи, евидентно, ја подразбира П. Тошевата согласност.¹⁰

Ресенското советување на МРО силно ја импулсирало натамошната дејност во правец на разгранување и организационо зацврстување на македонското ослободително движење.

Со конституирањето на Битолскиот окружен комитет (септември 1894 г.)¹¹ фактички бил отворен вториот центар на МРО, прв во внатрешноста на Македонија. Притоа, примарната, раководна улога му припаднала на Пере Тошев.¹²

Пред Ресенското советување во Битолскиот вилает егзистирал само Прилепскиот револуционерен комитет што го формирал Даме Груев (август 1894 г.)¹³

Најдоцна до крајот на 1894 година Даме Груев и Пере Тошев ги формирале револуционерните комитети во Ресен, Охрид и Струга.¹⁴

4. Светозар Тошев, По крвав пат, Документална повест за Пере Тошев, София, 1969, 70, 80.

5. Спомени на Григор Стефанов Попев, — Б. Мирчев, Спомени на някои активни дейци в македонското револуционерно движење, Известия на Института за българска историја, 6, БАН, София, 1956, 497.

6. Cf. Д. Димески, op. cit., 169

7. Засега нема доказ што би го потврдил тоа.

8. Оваа претпоставка е можна поради Перевата блискост со Даме Груев од една, и можните Перевни контакти со новопокрстениите прилепчани во МРО, од друга страна.

9. Ѓорче Петров, Спомени — кореспонденција, редактор Љубен Лапе,

10. На ваков заклучок упатува блискоста помеѓу П. Тошев и Г. Петров, Cf. Г. Петров, Спомени-кореспонденција..., 40, 45—46.

11. Д. Димески op. cit., 175, ф 176.

12. Ibidem.

13. Idem, 169

14. Idem, 170—171, 175.

На 26 септември наредната, 1895 година (Крстовден) бил формиран, секако по инструкција на Пере Тошев, Крушевскиот комитет на МРО.¹⁵ Покрај тоа, во тоа време, според Горче Петров, Организацијата почнала преку поединци да си проби- ва пат и во Јеринско, Костурско, Кичевско.¹⁶

По активирањето на Пере Тошев, а нешто подоцна и на Горче Петров,¹⁷ значително живнала дејноста на МРО во Би- толскиот вилает. За тоа придонела, во наредната учебна 1895/6 година и организационата дејност во Прилеп на кори- фејот Петар Поп Арсов, дотогашен член на ЦК на МРО.¹⁸

Веднаш по формирањето, Битолскиот окружен комитет на МРО пристапил кон реализирање на одлуките од Ресенското советување.

Неговото формирање не значело само реализирање на чл. 5 од Уставот¹⁹, туку и парцијално исполнување на првата одлука од Ресенското советување.²⁰

Покрај тоа, почнале да се собираат и парични прилози од личностите што се наоѓале надвор од МРО, со што почнала реализацијата на втората одлука од споменатото советување.²¹

За реализацијата на третата одлука најзаслужни биле Анастас Лозанчев и Горче Петров.²² Така, на пример кон крајот на ноември 1894 година Горче Петров, сега веќе член на МРО, фигурира како училишен инспектор, секретар на Битолската егзархиска општина и секретар на Училишната комисија.²³ Тоа најдобро зборува колку била успешна инфилтрацијата на еми- нентниот организационен активист Горче Петров во сржта на егзархиската управа во Битола.

И најпосле, Окружниот комитет, предводен од Пере Тошев, ја реализирал и четвртата одлука на Ресенското сове- тување. Така, Битолскиот окружен комитет почнал да го изда- ва хектографираниот лист „На оружје“. Негови први редак- тори биле Пере Тошев и Анастас Лозанчев²⁴, а подоцна таа улога ја презеле Горче Петров и Трајко Доревски.²⁵ Покрај тоа,

15. Cf. Д. Димески, *op. cit.*, 175

16. Г. Петров, *Спомени-кореспонденција*, . . . , 53.

17. Д. Димески, *op. cit.*, 176.

18. Г. Трайчевъ, *Градъ Прилепъ*, София, 1925, 225-226.

19. Г. Трайчевъ, *Градъ Прилепъ*, София, 225-226 Cf. Д. Димески, *op. cit.*, 190—195.

20. Д. Димески, *op. cit.*, 143, ф. 27.

21. Cf. Д. Димески, *Ресенското советување на МРО*, бр. 32—33, ДНУ, Битола 1980 г.

22. Поопширно види: Д. Димески, *Македонското националноослобо- дително дв.*, 176—177.

23. Д. Димески, *op. cit.*, 177—178.

24. *Ibidem*.

25. Поопширно види: Д. Димески, *op. cit.*, 179.

26. *Ibidem*.

се засилило циркулирањето на револуционерната книжнина низ рацете на симпатизерите и членовите на МРО.²⁶

Во овој период (1984—96 г.) во улога на организациони посветители во Битолскиот вилает, покрај Д. Груев, Ѓ. Петров и П. Тошев, се истакнале Анастас Лозанчев, Глигор Попев, Ѓорѓи Пешков и Ѓаконот Тома Николов.²⁷

Со невиден ентузијазам П. Тошев, Ѓ. Петров и нивните другари почнале покрстување на нови членови, а со тоа значително придонеле за ширење на организационата мрежа во Битолскиот вилает. Притоа, посебно се истакнал Ѓорче Петров. За разлика од него, Пере Тошев бил многу поодбирлив, па затоа посветувал во многу ограничен обем. Во неговиот делокруг влегувале учениците од Битолската егзархиска гимназија, како и надежните ученици од Неделното училиште што му ги испраќал Антон Кеќкаров.²⁸

Битолскиот окружен комитет, соочен со праксата, ги надминал тесните рамки на првиот организационен устав, примайќи претпазливо во МРО гркомани-симпатизери на ослободителното дело.²⁹ На таков начин, всушност, ги прејудиирал уставните промени извршени на Солунскиот конгрес во 1896 година.³⁰ Секако, за ваквиот став на Битолскиот окружен комитет најзаслужни биле познатите револуционерни демократи — Ѓорче Петров и Пере Тошев.

Главна преокупација на Битолскиот окружен комитет, покрај грижата за ширење на Организацијата, била набавката на оружје и муниција. Во почетокот главно внимание се посветувало на набавката на револвери, а потоа, во прв план, дошла набавката на пушки.³¹ Покрај тоа, созрела желбата за набавка на бомби.³²

Во прво време дури и кај самите раководители била присутна илузијата за брзо ослободување од турското ропство. Така, Ѓорче Петров истакнува: „Си спомнувам една желба на Перета: со свои средства да испратиме еден во Европа да го изучи бомбацилакот, та со него да ја собориме Турција“.³³ При една посета на Битолскиот окружен комитет во ноември 1894 година, членот на ЦК на МРО Иван Хаџи Николов го почувствувал неизмерниот Перев занес со бомбите: „Во тој разговор Пере доста нè насмеа. Кога зборувавме за вооружувањето, за пушки, тој рече: 'Наполни си го појасот со бомби, па тргни по улиците и фрлај на лево, на десно. Само со бом-

26. Idem, 180.

27 Ibid.

28. Idem, 181.

29. Ѓ. Петров, Спомени-кореспонденција . . . , 57.

30. Д. Димески, *op. cit.*, 182.

31. Ibidem.

32. Ѓорче Петров, Спомени-кореспонденција . . . , 58—60.

33 Спомени на Ѓорче Петровъ, МНИ, София, 1927, 14.

бите ќе ја уништите Турција!“³⁴ Очигледно, П. Тошевата опсеција со бомбите, и пошироко со експлозивните материјали, била мошне голема. Нивните ефекти за ослободителното дело, во неговата замисла, добиле хиперболизирани димензии.

Во секој случај, набавката на оружје го зголемила угледот на МРО, одигрувајќи значајна улога за стекнување самоверба на македонските народни маси во сопствените сили.

Во ова време биле формирани и првите терористички групи. Воедно почнала да циркулира и тајната организациона пошта.³⁵

Во кореспонденцијата помеѓу Битолскиот окружен комитет и ЦК на МРО во Солун била користена шифрираната азбука „Стамболика“.³⁶ Во учебната 1894/5 година посебно дошла до израз шифрираната револуционерна кореспонденција помеѓу Штипскиот и Битолскиот комитет на МРО, при што главна заслуга имале Даме Груев и Пере Тошев.³⁷ Покрај тоа биле определени псевдоними за градови и личности. На пример, Света Гора (за Солун), Ерусалим (Битола), Чирпан (Прилеп), Корзика (Костур), Горица (Лерин), Краков (Крушево) Женева и Белград (Охрид), Плоешт (Кичево), Цирих (Струга), потоа Лефтер (П. Тошев), Марко (Г. Петров) и сл.³⁸

Во врска со Мелничката провокација (1895 г.), Битолскиот окружен комитет штом дознал за „востанието“ се состанал во кафеаната „Цариград“ на Широк сокак спроти куќата на Петко Топало. Притоа присуствувале: Пере Тошев, Анастас Лозанчев, Горѓи Пешков и Глигор Попев. „По предлог на Пере Тошев беше донесено следново решение, кое беше соопштено на ЦК во Солун: бидејќи не располагаме со оружје, ни со луѓе, освен членовите на бирата, да биде влечена коцка помеѓу посветените луѓе и во еден ист ден да бидат убиени: битолскиот, скопскиот и солунскиот валија“.³⁹ Ваквото решение на Битолскиот окружен комитет покажува колку многу вистина има во Г. Петровата мисла: „Нашата психологија на чисто месни рожби не ја допушташе мислата дека може Бугарија тука да игра нешто за свои цели“.⁴⁰ Меѓутоа, илузијата на Битолскиот окружен комитет набргу ја разбил самиот Даме Груев.⁴¹ Посебно отрезнувачки делувала Дреновската афера (1895 г.) кога за првпат за туѓа идеја се нашле во поли-

34. Хр. Шалдев, Изв записките на Ив. х. Николов, ракопис, Архив на ИНИ, сл. IV. 317, 81.

35. Д. Димески, *op. cit.*, 183.

36. *Ibidem.*

37. Спомени на Дамян Груев, Б. Сарафов и Ив. Гарванов, МИН,

38. Д. Димески *op. cit.*, 183.

39. Спомени на Григор Ст. Попев... 499.

40. Г. Петров, Спомени-кореспонденција... 58.

41. Секвако тоа станало по Д. Груевото враќање од Софија при Груевата лична средба со П. Тошев во Солун.

тички процес и биле судени членови на младата МРО. Меѓутоа, нивната одлична камуфлажа и нивното гранитно молчење ќе ја зачува тајната на внатрешното конспиративно ослободително дело, ќе ја спаси од провала кривката организациона мрежа и ќе им служи за пример на висок стоицизам на нивните следбеници.⁴²

Конечно, во летото 1895 година Пере Тошев се активирал и на општ организационен план. Така, Солунското советување одржано под превезот на Учителски собир во летото 1895 година било свикано по иницијатива на Даме Груев и Пере Тошев. На него, меѓу другите, присуствувале: Д. Груев, П. Тошев, Г. Делчев и И. Хаџи Николов.⁴³ Секако, на ова Советување станало збор и за познатата контрареволуционерна организациона турнеја на прононсиранитот егзархиски експонент Коне Самаршиев, кој во пролетта 1895 година ја прокрстари Македонија, пропагирајќи: „Бугарија има 200 илјади штика со кои ќе ја ослободи Македонија!“⁴⁴ Меѓутоа, во тој поглед, ставот на МРО бил сосема јасен. Тоа снажно проличува од познатата максима на Петар Поп Арсов: „Секој што еднаввор ќе ни ја даде слободата, ќе ни ја земе земјата!“⁴⁵ Сепак, ова Советување било одржано, пред сè, поради мешањето на Софискиот Македонски комитет во внатрешните македонски работи. Оттаму, ова Советување го ажурирало решението на ЦК на МРО да застане на патот на надворешното мешање.⁴⁶ Со враќањето на Даме Груев во Солун, во учебната 1895/6 година функционира снажен организационен триаголник: Даме Груев во Солун, Пере Тошев во Битола, Гоце Делчев во Штип.⁴⁷ Се создала цврста брана на врховистички посеганја. Оттаму дошле врховистичките обиди Даме Груев да се отргне од Солун. За тоа сигнализирал Ѓорче Петров, па поранешниот план — Даме Груев да замине во Сер — бил анулиран, поточно, бил цврсто фиксиран Груевиот натамошен престој во македонската метропола⁴⁸

Посебно е значаен П. Тошевиот придонес на Солунскиот конгрес на МРО од април 1896 година.⁴⁹ Притоа, Пере Тошев го информирал Конгресот за своите неуспешни преговори со

42. Поопширно види: Д. Димески, Државската афера, 1895 г., Годишен зборник на Филозофскиот факултет во Скопје, 1978, т. 24—25.

43. Д. Димески, *op. cit.*, 199.

44. Спомени на Ѓорчо Петровъ, 25—26

45. Н. Зографовъ, Спроежа на живота, София, 1927, 60.

46. Д. Димески, *op. cit.*, 199.

47. За Д. Груевото враќање во Солун, меѓу другото, влијаела и врховистичката апресивност, најдобро изразена во Мелничкото „востание“ од 1895 г.

48. Ѓ. Петров, Спомени-кореспонденција... 79.

49. Поопширно види: Д. Димески, Солунскиот конгрес на МРО (1896 г.), Историја, XXI/2, Скопје, 1985.

проегзархиските елементи во Солун групирани околу Коне Самарџиев, истакнувајќи ја илузорноста за смирување со егзархиската групација.⁵⁰

Познато е дека во летото 1896 година и Пере Тошев се занесувал со познатата фарса за англиските пушки, по веста што му ја лансирал Васил Кнчов во Истанбул.⁵¹

Во третираниов период П. Тошев учествувал уште на две солунски советувања на ЦК на МРО, во 1897 и 1898 година.

На Советувањето во 1897 година било подигнато „прашањето за односот на духовните лица на Егзархијата кон Организацијата; конкретно се изнесе лошото држење на владиката Григориј, се посочувала факти за гонење и изнесување пред власта на раководни сили на Организацијата“.⁵² Поставувањето на ова прашање произлегло и од фактот што биле отпуштени од служба „над 60 учители“, меѓу кои се наоѓал и Даме Груев.⁵³ Настроението било толку многу наострено што постоеле реални изгледи да биде прифатен предлогот за преземање „крајни мерки спрема виновните“. Меѓутоа, по дискусијата на Пере Тошев за последиците од таквиот чин превладал умерен дух и било донесено одмерено решение: „да се предупредат и заплашат виновните, а отпуштените учители да се наместат во општинските училишта“.⁵⁴

На Советувањето на ЦК на МРО во 1898 година било повторно разгледано прашањето за ставот на Организацијата кон Егзархијата. Притоа „се реши да му се предложи на егзархот да го запре гонењето на организационите учители и да ги назначи сите отпуштени според списокот, кој ЦК дополнително ќе му го испрати. Предлогот требаше да носи ултимативен карактер. Пере се искажа за таа мерка, уверен дека таа ќе ја постигне целта“.⁵⁵ Оттаму произлегува познатата Г. Петрова мисија кај егзархот Јосиф I во летото 1898 година.⁵⁶

Во 1896 година два покрупни настани го разбранувале Битолскиот вилает. Првиот е олицетворен во Доневата афера, а вториот се однесува на андартската инфилтрација длабоко во внатрешноста на Вилаетот.

Доневата афера пламнала на 19 април 1896 година, непосредно по одржувањето на Солунскиот конгрес на МРО.⁵⁷ Тогаш МРО за првпат поради својата лична активност директно се нашла соочена со крупна опасност од разгранување на

50. Д. Димески, Солунскиот конгрес..., 94

51. Г. Петров, Спомени-кореспонденција..., 77.

52. В. Думевъ, Пере Тошевъ, Ил. Илинденъ, VIII/6 (76), София, 1936, 2

53. Спомени на Д. Груевъ, 20.

54. В. Думевъ, Idem, 2.

55. В. Думевъ, Idem, 3.

56. Д. Димески, op. cit., 212—213

57. Д. Димески, Солунскиот конгрес..., 92.

нејзината конспиративна наметка.⁵⁸ Меѓутоа, мерките што ги презел Битолскиот окружен комитет, како и цврстината на Доне Стојанов Тошев, ги ограничиле размерите на аферата.

Доневата афера му навестила на светот дека „нешто ужасно“ се подготвува во Македонија. Од друга страна, настанот силно го импресионирал македонскиот народ, кој во својата фантазија ја хиперболизирал силата на МРО. И најпосле, Доневото име станало синоним на револуционерна нескршливост и истрајност на македонскиот човек во неговите натамошни борби за национална и социјална слобода.⁵⁹ Притоа, за тоа, неспорно, придонела и самата МРО, особено Битолскиот окружен комитет предводен од Пере Тошев.⁶⁰

Критските настани во 1896 година повлијаеле големогрчките кругови да се одлучат на примена на веќе испробаната врховистичка рецептура на вооружена провокација во Македонија. Главен иницијатор на пенетрацијата на андартската вооружена групација во Јужна Македонија, главно во Битолскиот вилает, било друштвото „Етници етерија“.⁶¹ Оваа андартска оружана провокација била насочена кон олеснување положбата на Критјаните и кон поефикасно парирање на дејноста на Врховниот комитет со изнесување на растечките великогрчки аспирации кон Македонија пред светската јавност во поостра форма.⁶² На прв поглед, споменатата андартска провокација не предизвикала посериозни последици за подјарменото население во Битолскиот вилает. Меѓутоа, лесно можело да дојде до масовни муслимански репресалии.⁶³ Секако дека Битолскиот окружен комитет будно ги следел андартските акции на Бруфа и неговите следбеници во летото 1896 година.⁶⁴

Во 1897 година мозаикот од странски дипломатски претставништва во Битола бил збогатен со уште едно. Така, покрај конзулатите на Австро—Унгарија, Италија, Грција, Романија и Србија, вицеконзулатите на Англија, Русија и Франција, се појавило и Кнежевското бугарско трговско агентство. Поинаку кажано, најважните балкански претенденти на македонската земја имале во Битола свои дипломатски претставници, кои всушност, едновременно биле и главни агенти и координатори на нивните пропаганди во Битолскиот вилает. Од друга страна, од шесте европски сили, потписнички на Берлинскиот договор, единствено Германија немала свој дипломатски претставник во Битола.⁶⁵ Сето ова само по себе го потенцира значењето на

58. Види: Д. Димески, Доневата афера, 1896 г., — Г ИНИ, XXIII/2-3, Скопје, 1979

59. Ibidem.

60. Ibid.

61. Д. Димески, *op. cit.*, 220.

62. Д. Димески, *Idem.* 223-224.

63. Ibidem.

64. Ibid.

Битола како османски, поточно македонски центар, во меѓународни релации.

Во тоа време, бугарската пропаганда во Битолскиот вилает се експонирала преку Егзархијата, врховизираните елементи на Тајното бугарско револуционерно братство и Кнежевското бугарско трговско агентство во Битола. Перманентниот конфликт на МРО со главните протагонисти на егзархиската политика уште повеќе се заострил. Зад бурата протести што се дигнала во 1897 година сред битолските еснафи, и воопшто сред битолската егзархиска паства во врска со назначувањето на дотогашниот охридски митрополит Григориј за Пелагониски егзархиски митрополит, секако стоел Битолскиот окружен комитет на МРО предводен од П. Тошев. Од друга страна, новоотвореното Кнежевско бугарско трговско агентство во Битола се покажало како сериозен непријател на МРО. Неговата активност била насочена, првенствено кон парализирање дејноста на МРО во Битолскиот вилает.⁶⁵

Полетот на српската пропаганда во Битолскиот вилает, што настапил по отворањето на српските училишта во 1897 година, неминовно водел кон нејзино конфронтирање со МРО. За разлика од толеранцијата што Битолскиот окружен комитет ја покажал кон егзархиските високодостојници, толеранцијата изостанала спрема претставниците на српската пропаганда. За тоа секако придонела и нивната сè поотворена и посмела денунцијација на членовите на МРО пред османските власти. Оттаму во 1897 година произлегле и првите вооружени пресметки на МРО во Округот со протагонистите на српската пропаганда во Вилаетот. Тоа се познатите октомврски атентати извршени над Петар Димитриевиќ во Прилеп и од Михајло Хаџи Попе, претседател на српската општина во Битола.⁶⁷

Изгледа дека непосредно по грчко турската војна од 1897 година настапила извесна осека во дејноста на грчката пропаганда во Битолскиот вилает, што ѝ овозможило на МРО да здивне од таа страна и да го сконцентрира своето внимание во друга насока.⁶⁸

Што се однесува до романската пропаганда се чини дека МРО била толерантна, барем во почетокот, спрема неа, адекватно на толеранцијата на пропагандата спрема неа.⁶⁹

Солунскиот конгрес од 1896 година ги раскрилил вратите на МРО, отворајќи широка перспектива за масовизирање и зацврстување на македонското националноослободително движење.

65. Д. Димески, *op. cit.*, 247—248.

66. Поопширно види: Д. Димески, *op. cit.*, 241—243.

67. С. Д. Димески, *op. cit.*, 245—246

68. Д. Димески, *Idem.* 246.

69. *Ibid.*, 247.

Во овој период (1896—98 г.) во Битолскиот револуционерен округ не само што биле зацврстени стекнатите придобивки од првата фаза, туку била разгранета дејноста и мрежата на МРО во Округот. Притоа биле направени посериозни чекори за вклучување на селото во македонското национално-ослободително движење.

И натаму главни преокупации на Битолскиот окружен комитет биле: разгранувањето и јакнењето на организационата мрежа и вооружувањето. Секако, Доневата афера го зголемила престижот на МРО во очите на подјармените маси и придонела за побрзо ширење на организационата мрежа во Битолскиот округ на МРО.⁷⁰

Во овој период, Битолската егзархиска неполна гимназија, благодарение, пред сè на Пере Тошев, станала расадник на идните елитни организациски кадри. Значајна улога за врбување нови членови на Организацијата имало Битолското неделно училиште, чиј столб бил Антон Кеќкаров. Не помалку корисна улога одиграле Христо Чемков и Мише Велков.⁷¹

Во ова време се зацврстиле Костурскиот и Кичевскиот револуционерен комитет, а никнале и низа селски комитети. МРО пуштила длабоки корени и во Демирхисарско, благодарение првенствено на Лука Геров.⁷² Се почувствувал поголем продор и во охридските села благодарение на Христо Узунов и Методија Патчев. Дотогаш, во Костурскиот регион благотворно се одразила дејноста на Павел Христов.⁷³ Сите овие блиски соработници на Пере Тошев знатно придонеле за разгранувањето и зацврстувањето на организационата мрежа во Вториот (Битолски) револуционерен округ.

Постанала вообичаена практика членовите на Битолскиот окружен комитет да прават повремени обиколки на Округот, ревизирајќи ги притоа месните револуционерни комитети. Такви обиколки правел и претседателот на Битолскиот окружен комитет — Пере Тошев. Така, за време на коледната ваканција во јануари 1897 година Пере Тошев престојувал во Прилеп. Притоа, дознавајќи за знатниот прилив на парични средства во благајната на Организацијата, Пере просто бликал од радост.⁷⁴ Во истата година П. Тошев ги посетил Охрид и Кичево. При посетата на Охрид во пролетта 1897 година Пере Тошев, по наредба на охридскиот кајмакам, се нашол в затвор. Сепак успеал лесно да се извлече со рупшет од само една турска лира.⁷⁵

70. Idem, 238.

71. Поопширно види: Д. Димески, *op. cit.*, 238—239.

72. Д. Димески, *Idem.* 261—262.

73. Idem, 267.

74. Г. Трайчевъ, *op. cit.*, 226.

75. Хр. Коцевъ, Страници изъ спомениѣ мѣ Пере Тошевѣ, сп. Македония I/X, София, декември 1922, 43.

Интересно е што во летото 1897 година Пере Тошев сеуште се носел со илузијата за лесно отфрлање на турското ропство. Така, при својата средба со членот на ЦК на МРО Христо Коцев, во месноста Кисела вода близу Битола, П. Тошев изјавил: „... Штом дојде денот на востанието, ќе се нареди да се фрли отров во водата од која пијат војниците и коњите во касарните и сите во ист час ќе испукаат, а вооружените момчиња од градот ќе ги нападнаат касарните, ќе ги преземат и ќе станат господари на пушките, топовите и на целиот вилает“.⁷⁶ Ваквиот занес Христо Коцев вака го толкува: „Сите бевме неискусни, градевме воздушни кули на песок и за сите морето ни беше до колена — ослободувањето на Македонија беше полесно од фрлањето на фесот од нашите глави и неговото заменување со шапка“.⁷⁷ Се разбира, ваквите размисли не биле својствени за пореалистичките духови на МРО.

Меѓутоа, и покрај бујната фантазија Пере Тошев цврсто гazel на земја. Така, во летото 1897 година, по негова лична заслуга била формирана четата на Дуко Тасев Јудовчанецот. Притоа, клучна улога одиграле Лука Геров и Гаконот Јосиф Пречистански, тогашен раководител на Кичевскиот револуционерен комитет.⁷⁸ Со формирањето на споменатата чета МРО во Округот го направила првиот чекор кон реализацијата на чл. 11 од Уставот на ТМОРО, една година порано пред инаугурањето на Четничкиот институт со познатата инструкција на ЦК на МРО од есента 1898 година за формирање на околиски чети на МРО.⁷⁹

Битолскиот окружен комитет планирал заплenuвање на видни личности со цел да се обезбедат средства за Организацијата. Така, во 1898 година членот на Битолскиот окружен комитет Ѓорѓи Пешков му наложил на Ѓ. Поп Христов со група прилепски терористи (Ј. Гавазов, С. Лазов, Н. Мрсеv и Ј. Кафeцијата) да го киднапира рускиот вицеkonzул Ростковски при една негова посета на Буковскиот манастир. Меѓутоа, обидот не успеал.⁸⁰

Виничката провала од 1897 година конечно го симнала конспиративниот превез на МРО. Светската јавност била соочена со фактот за постоењето и разгранетоста на автохтоното националноослободително движење, а самата МРО се нашла директно соочена со вековниот поробувач.⁸¹

Битолскиот окружен комитет во врска со Виничката провала, презел, кон крајот на 1897 година итни мерки „на-

76. Ibid., 38.

77. Ibidem.

78. Д. Димески, *op. cit.*, 249—250.

79. Cf. Д. Димески, *Idem.* 207—208.

80. Револуционата борба в Битолскиа оупкръг, Споменн од Георги п. Христов, София, 1953, 12—13.

81. Д. Димески *op. cit.*, 206.

време да го пресече патот на раскривањата, откако ја прекине врската меѓу двата округа. За таа цел беше наредено сите учесници на Организацијата во Битолско, кои по едни или други случаи беа во врска, директно или посредно, со Брегалничкиот крај, да се прикриваат привремено, за да не паднат во рацете на власта, а при неможност да се скријат да побегнат надвор од Македонија⁸². Во тие критични моменти Пере Тошев ја задржал присебноста на духот. Благодарение на навремените превентивни мерки на Битолскиот окружен комитет на МРО „уште од првиот момент власта удри на камен и Битолско беше незамешано во Виничката афера, која се ограничи само отаде Вардар, во Брегалничко“⁸³. Тоа претставувало релевантен охрабрувачки фактор по виничкиот шок што го доживеала МРО во целина. Тогаш, по канал на Организацијата, дошло до илегално префрлување од Битолскиот вилает во Бугарија на сите организациони лица, кои најлесно можеле да паднат во рацете на власта поради своите организациони, па и родбински врски во местата опфатени со Виничката провала. Така, од Битолскиот вилает заминале: Христо Чемков, Тодор Станков, Брдарев.⁸⁴ Покрај тоа, почнале да се пријавуваат и останатите раководни кадри во Округот. Сето тоа довело до очигледен застој на организационата дејност во Битолскиот револуционерен округ.⁸⁵ Несомнено, пасивизацијата била продлабочена по П. Тошево заминување од Битола, кога видно дошле до израз влошените меѓучовечки односи меѓу Ѓ. Пешков и А. Лозанчев.⁸⁶ Изгледа дека Пере Тошев ја напуштил Битола по завршувањето на годишните испити во летото 1898 година, а неговото преместување во Солун било санкционирано дури на 13 септември 1898 година кога П. Тошев, со егзархиски акт бил назначен за инспектор на училиштата во казите: Солунска, Кукушка, Дојранска, Лагадинска, Гевгелиска, Еницевардарска и Воденска — во Солунскиот вилает.⁸⁷ За гореспоменатото датирање на Перевото стварно заминување од Битола најдобро сведочи враќањето во Битола на Ѓорѓи Поп Христов, дотогашен учител во с. Варош, Прилепско, на повик на Ѓ. Пешков, во летото 1899 година, коешто само делумно ја ублажило ситуа-

82. Т. Ст. (анков), Пере Тошев (Спомени за него и прѣживелици). Ил. Илјинденъ, г. 3/5 (25), Софија, априль 1930 1—2.

83. Т. Ст. Idem. 2.

84. Д. Димески, Македонското националноослободително движење. . . , 254.

85. Ibidem.

86. Idem, 254.

87. Българска Екзархия. Училищнъ оддѣлъ, № 13/1 септемврий 1898. Цариградъ — Дс г-на Управителя на мажката гимназия въ Битоля АРХИВ НА МАКЕДОНИЈА, ФОНД: Пелапонзийска българска митрополия. к. I (1898-99), Дело 2-б, АЕ № 2.

цијата.⁸⁸ До вистинска консолидација на дејноста на Битолскиот окружен комитет дошло дури по интернирањето на Даме Груев во Битола во втората половина на 1898 година.⁸⁹

Револуционерната дејност на Пере Тошев во Битолскиот округ на МРО (1894—98 г.) била мошне плодотворна. Бездруго, пионерската револуционерна дејност на Пере Тошев и неговите сомисленици придонела за поставување на организационата мрежа во Битолскиот вилает на солидни, цврсти постаменти, кои подоцна ќе овозможат прераснување на Битолскиот револуционерен округ на МРО во клучен бастион на македонската ослободителна борба за национална и социјална слобода.

Dimitar DIMESKI

**THE REVOLUTIONARY ACTIVITY OF PERE TOŠEV
IN THE BITOLA REGION
(BETWEEN 1894 AND 1898)**

S u m m a r y

The Revolutionary activity in the Bitola Region of the Macedonian Revolutionary Organization (MRO') between 1894 and 1898 was very fruitfull.

Of course, the pioneer's revolutionary activity of Pere Tošev and his followers contributed to setting the Organisation's net in the Bitola Region on strong foundations, which will provide the Bitola Region of MRO to grow into a relevant bastion of the Macedonian struggle for national and social freedom.

88. Револуционната борба в Битолски округ, Споменот на Георги п. Христов, София, 1953, 12.

89. Д. Димески, Револуционерната дејност на Даме Груев во Битолскиот округ на МРО (1898—1902 г.), зб. Прилози на Даме Груев, ДНУ, Битола, 1983, 89.